

Фролов М.О.,

*доцент кафедри трудового, земельного
та екологічного права юридичного
факультету Київського національного
університету ім. Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ДЕЛКТОЛОГІЇ

Питання ідентифікації джерел підвищеної небезпеки (віднесення потенційно небезпечного об'єкту до категорії джерел підвищеної небезпеки) продовжує залишатись досить актуальним та непростим у юридичній науці та практиці правозастосування. Так, якщо із ідентифікацією таких вже хрестоматійних видів діяльності, які стали класичними прикладами у юридичній літературі у якості підвищено небезпечних, як використання транспортних засобів, утримання собак чи перевезення пожежовибухонебезпечних речовин ускладнень та двозначностей не виникає, то питання щодо ідентифікації приміром таких джерел, як тваринницькі комплекси чи молокозаводи, м'ясокомбінати тощо підвищено небезпечних вже не є настільки однозначним і позадискусійним, хоча діяльність кожного з таких промислових підприємств потенційно може створювати загрозу для життя і здоров'я. Проблема ускладнюється тією всезагальною та об'єктивною закономірністю, що людство у процесі своєї еволюції постійно розширює межі власної практики перетворення буття (винаходить і використовує нові джерела енергії, запроваджує нові процеси виробництва, нові форми організації соціуму, видозмінює та використовує об'єкти матеріального світу, здійснює їх присвоєння тощо). Це і обумовлює об'єктивну неможливість санкціонування вичерпного переліку джерел підвищеної небезпеки на нормативно-правовому рівні.

Питання встановлення режиму джерела підвищеної небезпеки щодо певного об'єкту пов'язане не тільки із особливостями відповідальності їх володільців (так звана абсолютна, сувора, форсована відповідальність), що досліджено у юридичній літературі досить повно (Йоффе О.С., Красавчиков О.О., Боброва Д.В. і інш.), але й з особливостями змісту правовідносин на регулятивній фазі розвитку (особливо у частині встановлення кола обов'язків володільців джерел підвищеної небезпеки) та особливостей правосуб'єктності їх володільців, адже встановлення статусу володільця джерела підвищеної небезпеки покладає на таких суб'єктів низку додаткових, насамперед економічно, матеріально, організаційно, технічно обтяжливих суб'єктивних обов'язків щодо упередження прояву небезпечних властивостей джерела. Так, якщо володільць транспортного засобу зобов'язаний отримати необхідний рівень знань, підтверджений спеціальним дозвільним документом на керування транспортним засобом, підтвердити у встановленій формі технічну придатність транспортного засобу, проводити встановлені регламентні роботи, дотримуватись спеціальних правил безпеки руху під час його експлуатації, здійснювати обов'язкове страхування відповідальності тощо; а володільць собаки зобов'язаний вживати заходів щодо внебезпечення тварини, як то здійснювати вигул із паском та у наморднику або без них, але у спеціально відведених місцях, проводити паспортизацію та ветеринарне обстеження тварини тощо, то уже володільць промислового підприємства, враховуючи ступінь ймовірності заподіяння шкоди, зобов'язаний: забезпечити отримання персоналом підприємства необхідного рівня знань, встановлювати запобіжно-профілактичне обладнання, організувати технологію виробничого процесу відповідно до вимог, норм,

нормативів та правил безпеки, організувати виробничий контроль за дотриманням правил безпеки, організувати локальне нормативно-правове забезпечення безпечності діяльності підприємства, здійснювати облік потенційно-небезпечних речовин, сплачувати необхідні платежі і збори, пов'язані із реалізацією державної політики у галузі запобігання промисловим інцидентам, аваріям та катастрофам і т. д. Із забезпеченням безпеки потенційно небезпечних джерел пов'язані і досить коштовні процедури ліцензування, стандартизації, сертифікації (продукції та діяльності), акредитації персоналу, регламентації технологічно-експлуатаційних процесів. Таким чином, ідентифікація промислового підприємства як джерела підвищеної небезпеки для промисловців є до певної міри невідгідним і обтяжливим, і, між іншим, актуалізує проблему намагання уникнути ідентифікації у якості такого джерела.

Саме з цієї точки зору, не пересічно важливим є питання щодо вироблення чітких, зрозумілих, виважених, і, головне, таких, які б однозначно тлумачились, ідентифікуючих критеріїв джерела небезпеки.

Не вдаючись до відомої наукової полеміки 60-70-х років про субстрат небезпечності, яка виникла між прихильниками “теорії речовин (матеріальних об’єктів)” та “теорії діяльності” (та їх модифікації більш пізнього періоду) і того намагання віднайти компроміс між цими науковими платформами, який був втілений у п.4 Постанови Пленуми ВСУ від 27 березня 1992р. №6, результатом якого стало визнання субстратом небезпечності і “речовину” і “діяльність” одночасно, сконцентруємо увагу на тих підходах до “промислової безпеки”, які були сформовані у межах деліктологічних підходів екологічного права. Адже маючи генетичний зв’язок із цивілістичною деліктологією, актуальні питання правового забезпечення безпеки набули міждисциплінарного забарвлення і знайшли своє відображення і у екологічному праві (екологічна безпека, природно-техногенна безпека), і у межах трудового права (технічна безпека, технологічна безпека, охорона праці, промислова безпека), що пов’язано із диференціацією правового регулювання з огляду на бурхливі процеси індустріалізації та науково-технічних перетворень. Встановлення обов’язків, щодо забезпечення безпеки і зниження ризику заподіяння шкоди, попередження виникнення інцидентів, аварій, катастроф здійснюється на еколого-правовому рівні та через систему правового забезпечення безпеки праці. У той же час відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров’ю чи майну громадян опосередковується нормами цивільного права, на що зокрема вказує ст.69 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”. Отже і ідентифікація джерел підвищеної небезпеки, встановлення особливостей правосуб’єктності учасників екологічно-небезпечної діяльності, формування кола спеціальних обов’язків як елементу змісту правовідносин охоплюється предметом екологічного права.

Міжнародне екологічне право виробило досить ефективний, послідовний і зрозумілий алгоритм ідентифікації джерел підвищеної небезпеки через встановлення “рівнів екологічно небезпечної діяльності” як основних юридичних критеріальних ідентифікуючих ознак. Такі рівні виходять із реальної наявності небезпечної речовини на об’єкті. Так, зокрема, відповідно до Ст.1 Конвенції ООН 1992 р. про транскордонний вплив промислових аварій небезпечною діяльністю визнається будь-яка діяльність, у ході якої одна чи більше ніж одна небезпечна речовина присутня чи може бути присутня у кількостях, що дорівнюють чи перевищують граничні кількості, які перераховані у додатках до конвенції. Додатки до конвенції містять перелік небезпечних речовин та їх граничні кількості. З цих же позицій виходить і Директива Ради Європи 96/82/ЄС від 9 грудня 1996 р. “Про стримування небезпеки великих аварій, пов’язаних з небезпечними речовинами”, яка прямо визнає, що шлях ідентифікації через формування Переліків небезпечних підприємств, яким раніше йшли більшість країн Європи є хибним, оскільки дозволяє уникати регулювання

багатьом підприємствам і натомість санкціонує ідентифікацію через встановлення Переліку небезпечних речовин (як додатка до даної Директиви). Безперечно, що така модель правовідносин не є новою для нашої правової доктрини і є нічим іншим, як трансформацією вітчизняної “теорії речовин (матеріальних об’єктів)” (Красавчиков О.О., 1968 р.).

Українське законодавство пішло дещо іншим шляхом у цій частині. Кабінетом Міністрів України Постановою від 27 липня 1995 р. N 554 було затверджено Перелік видів діяльності та об’єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, який в цілому із певними застереженнями можна відносити до апологетики “теорії діяльності”.

Гармонізуючи власне законодавство із Європейськими та світовими підходами щодо ідентифікації джерел підвищеної екологічної небезпеки 18 січня 2001 р. Верховна Рада приймає Закон України “Про об’єкти підвищеної небезпеки”, яким визначає, що об’єкт підвищеної небезпеки - об’єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об’єкти як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.

Звичайно, залишається відкритим питання про співвідношення вимог цього Закону із ст.450 чинного ЦК України та ст.1264 (1236) ініційованого нового ЦК України. Проте слід відмітити загальну тенденцію щодо розширення меж деліктології за кордони суто галузевих досліджень і синтезування доробків доктрин різного галузевого спрямування у рамках міждисциплінарної юридичної науки, що стимулює взаємне збагачення наукових скарбниць як цивільного, так і екологічного і інших галузей права.

Боровська Т.А.,

ад’юнкт кафедри цивільного права

Національної академії внутрішніх справ

України, м. Київ

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ПОРУШЕННЯМ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ’Я ДОВКІЛЛЯ

Право на безпечне для життя і здоров’я довкілля є одним з особистих прав людини, яке закріплено статтею 50 Конституції України і відповідно до конституційних засад є непорушним і невідчужуваним. За своїм характером це абсолютне право, тісно пов’язане з правом на життя. В статті 50 Конституції також проголошено право кожного на відшкодування шкоди, завданої порушенням права на безпечне для життя і здоров’я довкілля.

Право на безпечне для життя і здоров’я довкілля за своїм характером – пасивне право, бо підставою для його виникнення є норма закону, а тому суб’єктові не обов’язково вступати у відповідні відносини. Як для будь-якого абсолютного права для нього характерна наявність невизначеного кола зобов’язаних осіб, що повинні утримуватися від його порушення, в тому числі й держава.

На відміну від цього права, право на відшкодування шкоди, заподіяної порушенням права на безпечне довкілля - це активне право особи, яке реалізується шляхом звернення до суду з позовом до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди не лише здоров’ю, а й майну внаслідок негативного впливу на навколишнє середовище.¹